

КОНЦЕПЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТІВ В УКРАЇНІ

Гуров О.М.², Антонов А.Г.¹, Клименко М.О.³, Сургай Н.М.¹,
Татарко С.В.¹, Дубіна С.О.¹, Узбек Т.С.¹

¹Донецький національний медичний університет, м. Лиман, Україна

²Харківська медична академія післядипломної освіти, м. Харків, Україна

³Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Резюме. Авторами був проаналізований закордонний досвід підготовки фахівців із судової медицини на післядипломному етапі навчання. Цей досвід порівнюється з відповідною системою підготовки лікарів судово-медичних експертів, що існувала в Україні до 2022 р. Проведений порівняльний аналіз робочих навчальних програм лікарів-патологоанатомів і лікарів судово-медичних експертів. Доведено, що запропонована система підготовки лікарів судово-медичних експертів на базі тримісячної спеціалізації лікарів-патологоанатомів потенційно може призвести до зниження кваліфікаційного рівня судово-медичної експертизи в Україні, оскільки такий термін підготовки є вкрай малим. Запропоновано з поточного року скоригувати програму підготовки лікарів-патологоанатомів шляхом поєднання навчального матеріалу з патологічної анатомії, клінічної патофізіології та певних розділів судової медицини з розширенням компетенцій фахівця-патолога. Також автори пропонують змінити назву спеціальності з «Патологічна анатомія» на «Патологія». Викладання судово-медичної експертизи під час післядипломного навчання лікарів-патологоанатомів мають здійснювати висококваліфіковані викладачі за спеціальністю «Судово-медична експертиза».

Ключові слова: судово-медична експертиза, професійна підготовка, патологічна анатомія фахівця.

Вступ. Підготовка лікарів судово-медичних експертів є технологічно дуже складним і відповідальним процесом. Професійні компетенції судово-медичного експерта знаходяться на межах багатьох медичних спеціальностей. У медичному середовищі існує думка, що найближчою, навіть «спорідненою», спеціальністю є патологічна анатомія, для чого існують певні підстави.

Першим, найбільш поширеним, аргументом слід вважати те, що лікарі судово-медичні експерти та лікарі-патологоанатоми під час дослідження трупів використовують однаковий метод – розтин. Окрім розтину і ті, і інші застосовують мікроскопічне дослідження. Але суттєвою різницею є те, що лікар-патологоанатом самостійно досліджує мікроскопічний препарат, а судово-медичний експерт передає його для вивчення іншому фахівцю – лікарю судово-медичному експерту-гістологу. Ці речі є загальновідомими для фахівців із судово-медичної експертизи та патологічної анатомії, начебто не потребують змін. Проте практика великої кількості країн світу, зокрема найрозвинутіших, свідчить про інший підхід до професійних компетенцій фахівців морфологічних спеціальностей, що реалізується на етапі їхнього післядипломного навчання. Так, у США ще в 1959 р. була запроваджена сертифікація фахівців із судової медицини, якій передувала підготовка з патологічної анатомії. Наразі за цією системою в США випускаються біля 70 судово-медичних експертів щороку. [1] У Німеччині для отримання права на складання атестаційного іспиту з судової медицини лікар повинен мати стаж з патологічної анатомії та судової психіатрії не менше ніж 1,5 роки. [2] Ці приклади вказують на стале сприйняття як у медичних колах, так і за їхніми межами патологічної анатомії як невід'ємної складової в підготовці судово-медичних експертів.

Ми вважаємо, що не викликає заперечень теза про те, що підготовка лікаря за будь-яким фахом починається ще під час навчання в медичних закладах вищої освіти, а не на етапі післядипломної підготовки. Звісно, донині підготовка судово-медичних експертів в Україні була повністю відмінною від США та Німеччини, полягала в навчанні в інтернатурі протягом 1,5 років. [1,2]

З 2022 р. підготовка судово-медичних експертів буде відбуватися шляхом вторинної спеціалізації протягом 3 місяців у фахівців, які отримали спеціальність «патологічна анатомія». [3] На перший погляд, це начебто є ідентичним до закордонного досвіду та відповідає загальносвітовій практиці. Але слід звернути увагу на сукупність компетенцій, які має набути майбутній судово-медичний експерт у Німеччині. Для отримання права на атестацію як судово-медичного експерта німецький лікар має відпрацювати 3,5 роки в судовій медицині, 1 рік у патологічній анатомії та пів року в судовій психіатрії. За цей час він має виконати дослідження понад 700 трупів і 2000 гістологічних препаратів. [2] Такі вимоги, безумовно, є достатніми для підготовки фахівця. Підготовка судово-медичного експерта в США передбачає набуття лікарем-патологоанатомом протягом року додаткових компетенцій судово-медичного експерта та складання атестаційного іспиту у фаховій професійній асоціації. [1] Отже, слід констатувати, що відповідність світовому досвіду полягає лише в тому, що відтепер підготовка судово-медичних експертів буде відбуватися з контингенту лікарів-патологоанатомів. Тому варто проаналізувати, в чому сучасна підготовка фахівців із судово-медичних спеціальностей потребує вдосконалення та для цього піддати аналізу взаємозв'язок патологічної анатомії та судової медицини ще на етапі їх викладання.

Існують закордонні підручники, що є загальноновизнаними як певний стандарт при підготовці майбутніх лікарів у провідних медичних закладах вищої освіти. [4,5] Аналіз їхньої структури дозволяє дійти висновку про те, що інтегрований підхід до викладання патологічної анатомії, судової медицини та навіть патологічної фізіології відбувається вже на етапі отримання студентом вищої медичної освіти. Така інтеграція навчальних дисциплін призводить до набуття студентом розуміння того, що патологічна анатомія та судова медицина є частинами однієї великої навчальної дисципліни – Pathology. Патологічна фізіологія також є її складовою та за обсягом викладання практично дорівнює патологічній анатомії. Важливо, що патологічна анатомія поєднана з патологічною фізіологією в такий спосіб, що відокремити їх дуже складно, оскільки порушення структури та функції розглядаються одночасно. Такий метод викладання заздалегідь формує в студентів розуміння, що судова медицина спирається на фундаментальні медичні знання та щільно інтегрована з іншими медичними спеціальностями.

Система підготовки студентів в Україні передбачає окреме викладання патологічної анатомії, патологічної фізіології та судової медицини. Кожна навчальна дисципліна викладається окремо, за власними навчальними програмами та на різних курсах. Якщо студенти вивчають патологічну анатомію та патологічну фізіологію на третьому курсі, то судова медицина викладається на четвертому. Тому горизонтальна інтеграція між патологічною анатомією та патологічною фізіологією в перспективі може бути реалізована шляхом опрацювання єдиної навчальної програми. Проте інтегрувати з означеними дисциплінами судову медицину складніше, оскільки в усіх медичних університетах її вивчають пізніше. Отже, під час навчання студент отримує окремі знання з трьох навчальних дисциплін і сприймає їх як цілком окремі. Але кожен викладач має завдання досягти зі студентами набуття компетенцій за власним предметом і не має на меті розглядати питання їхнього інтеграційного взаємозв'язку. Такий принцип викладання формує в студента розуміння, що судова медицина та патологічна анатомія є різними медичними спеціальностями, а патологічна фізіологія – лише теоретичною дисципліною.

Підготовка майбутніх лікарів-патологоанатомів на післядипломному етапі відбувається за навчальними планами, що передбачають навчання протягом 1 року. Викладачами на цьому етапі є досвідчені фахівці, які поряд з високою теоретичною підготовкою мають значний досвід практичної клінічної роботи за спеціальністю «патологічна анатомія». Збільшення з 2022 р. тривалості інтернатури до 1,5 років потребує складання навчального плану на відповідну кіль-

кість навчальних годин. Але нововведення в підготовці лікарів-патологоанатомів передбачають скорочення вдвічі очної частини з 6 до 4,5 місяців (15,6 кредитів) і суттєве зростання заочної частини для практичного навчання. У будь-якому випадку ці навчальні години будуть присвячені виключно вивченню патологічної анатомії. Інтернатура з судово-медичної експертизи, що існувала до цього року, була розрахована на 1,5 роки навчання та вимагала від лікаря-інтерна засвоєння великої кількості теоретичного матеріалу та набуття певних практичних навичок. Слід зазначити, що теоретичні знання з патологічної анатомії та судово-медичної експертизи, які викладалися в інтернатурі, практично не перехрещувалися, за виключенням розділів, присвячених наглій смерті внаслідок захворювань. У практичній діяльності судово-медичного експерта такі випадки не є рідкими, але не знаходяться у фокусі експертної уваги, оскільки встановлення факту смерті від захворювання вирішує експертне завдання – виключає насильницьку смерть і не потребує розв'язку низки суто експертних питань. Практичні навички, що мають засвоїти судово-медичні експерти та лікарі-патологоанатоми, також різні. Техніки розтину, що використовуються в патологічній анатомії, зазвичай є модифікаціями методу Абрикосова, а в судово-медичній експертизі – методом Шора в модифікації Летюля. Лікар-патологоанатом повинен володіти методами мікроскопічного дослідження, на відміну від лікаря судово-медичного експерта, який надає такий матеріал судово-медичному гістологу. Важливо зазначити, що судово-медичний експерт також виконує експертизу живих осіб (постраждалих, обвинувачених та інших). Таке дослідження не має аналогів у патологічній анатомії, але має дуже питому вагу в загальній кількості судово-медичних експертиз. Засвоєння тільки одного цього розділу судової медицини протягом 3 місяців спеціалізації реалізувати дуже складно.

Підготовка в інтернатурі лікаря-патологоанатома та лікаря судово-медичного експерта відбувається на підставі робочої навчальної програми. Порівняння компетенцій і програмних результатів навчання обох програм наявно демонструє їхню тотожність за обсягом і майже повну відмінність за змістом. Під час підготовки лікаря-патологоанатома зовсім не вивчаються організаційні основи судово-медичної служби в Україні, не передбачене вивчення судово-медичної травматології, судово-медичної експертизи живих осіб, судово-медичних аспектів отруєнь тощо. Певні збіги компетенцій є в питаннях судово-медичної експертизи та патологоанатомічного дослідження трупа, але вони мають лише практичний методичний, а не методологічний характер.

Отже, аналітичне порівняння теоретичних і практичних основ обох спеціальностей надає підстави для певних висновків. Перший полягає в тому, що у вітчизняній системі підготовки медичних кадрів теоретичні та практичні основи патологічної анатомії та судової медицини досить різні, тому опанування однієї з судово-медичних спеціальностей після навчання в інтернатурі з патологічної анатомії потребує значно більшого часу, ніж 3 місяці, які запропоновані зараз. Другий висновок можна зробити про те, що реформувати систему підготовки кадрів на кшталт підготовки фахівців у інших країнах треба системно. Системне реформування має ґрунтуватися на єдиній філософії викладання трьох навчальних дисциплін – патологічної анатомії, патологічної фізіології та судової медицини – з повною їх інтеграцією в одну навчальну дисципліну – патологію, на кшталт Pathology, яку вивчають у закордонних університетах. Така інтеграція в найближчій перспективі є складним завданням, оскільки наявний розподіл цих дисциплін для нас є традиційним з ретроспективою майже на два сторіччя. Проте ці зміни вже є конче необхідними та мають відбуватися шляхом докорінних змін у навчальних планах, системі Крок-1 і підготовці педагогічних кадрів.

Певним виходом із цієї ситуації можуть стати зміни на етапі післядипломної освіти. Ми вважаємо доцільними суттєві зміни в підготовці лікарів-патологоанатомів. Вони мають полягати в поєднанні навчального матеріалу з патологічної анатомії, клінічної патофізіології та певних розділів судової медицини з розширенням компетенцій фахівця-патолога. У такому разі вважаємо за необхідне змінити назву спеціальності з «Патологічна анатомія» на «Патологія». Відповідно, читати лекції та проводити практичні заняття в інтернатурі мають викладачі, які є висококваліфікованими фахівцями з обох спеціальностей – патологічної анатомії та судово-

медичної експертизи. Співвідношення цього матеріалу, його структура та розподіл компетенцій мають стати предметом науково-педагогічної дискусії в широких колах зацікавлених фахівців.

Література

1. Клевно ВА, Назаров ЮВ, Романько НА. Судебная медицина в Соединенных Штатах Америки, прошлое и настоящее. Судебная медицина. 2018;4(1):48-50. doi: <http://dx.doi.org/10.19048/2411-8729-2018-4-1-48-50>
2. Эдвин Э. Судебно-медицинская экспертиза в Германии: процессуальные, организационные и методологические аспекты. Судебная медицина. 2015;1(2):31-3.
3. Про затвердження Положення про інternатуру та вторинну лікарську (провізорську) спеціалізацію. Наказ МОЗ України від 22.06.2021 № 1254 [Інтернет]. Київ; 2021 [цитовано 17 Лют 2022]. Доступно: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-22062021-1254-pro-zatverdzhennja-polozhennja-pro-internaturu-ta-vtorinnu-likarsku-provizorsku-specializaciju>
4. Kumar V, Abbas A, Aster J. Robbins and Cotran Pathologic Basis of Disease. 10th ed. Elsevier; 2020. 1392 p.
5. Cheng L, Bostwick DG, editors. Essentials of Anatomic Pathology. 4th ed. Springer; 2016. 2109 p.

References

1. Klevno VA, Nazarov YuV, Roman'ko NA. Sudebnaya meditsina v Soedinenykh Shtatakh Ameriki, proshloe i nastoyashchee [Forensic science in the United States of America, past and present]. Sudebnaya meditsina. 2018;4(1):48-50. doi: <http://dx.doi.org/10.19048/2411-8729-2018-4-1-48-50> (in Russian)
2. Edvin E. Sudebno-meditsinskaya ekspertiza v Germanii: protsessual'nye, organizatsionnye i metodologicheskie aspekty [Forensic medicine in Germany: legal, organisational and methodic aspect]. Sudebnaya meditsina. 2015;1(2):31-3. (in Russian)
3. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro internaturu ta vtorynnu likars'ku (provizors'ku) spetsializatsiiu [On approval of the Regulations on internships and secondary medical (pharmacy) specialization]. Nakaz MOZ Ukrainy vid 22.06.2021 № 1254 [Internet]. Kyiv; 2021 [tsytovano 17 Liut 2022]. Dostupno: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-22062021-1254-pro-zatverdzhennja-polozhennja-pro-internaturu-ta-vtorinnu-likarsku-provizorsku-specializaciju> (in Ukrainian)
4. Kumar V, Abbas A, Aster J. Robbins and Cotran Pathologic Basis of Disease. 10th ed. Elsevier; 2020. 1392 p.
5. Cheng L, Bostwick DG, editors. Essentials of Anatomic Pathology. 4th ed. Springer; 2016. 2109 p.

CONCEPT OF PROFESSIONAL TRAINING FORENSIC EXPERTS IN UKRAINE

Gurov O.M.², Antonov A.G.¹, Klimenko M.O.³, Surgay N.M.¹,
Tatarko S.V.¹, Dubina S.O.¹, Uzbek T.S.¹

¹ Donetsk National Medical University, Liman, Ukraine

²Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education, Kharkiv, Ukraine

³ Petro Mohyla Black Sea National University, Mikolaiv, Ukraine

Summary. The authors analyzed foreign experience in the training of forensic experts. This experience is compared with the corresponding training system for forensic doctors that existed in Ukraine until 2022. A comparative analysis of the working curricula of pathologists and forensic doc-

tors was carried out. It is shown that the proposed system of training forensic medical experts based on a three-month specialization of pathologists can potentially lead to a decrease in the qualification level of forensic medical examination in Ukraine, since such a training period is not enough. It is proposed to adjust the training program for pathologists from this year by combining the educational material of pathological anatomy, clinical pathophysiology and certain sections of forensic medicine, with the expansion of the competencies of a pathologist. The authors also propose to change the name of the specialty from «Pathological Anatomy» to «Pathology». The teaching of forensic medical examination during the postgraduate training of pathologists should be carried out by highly qualified teachers in the specialty «Forensic Medicine».

Keywords: forensic medical examination, professional training, pathological anatomy, specialist.

Відомості про авторів:

Гуров О.М. – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри судово-медичної експертизи Харківської медичної академії післядипломної освіти, м. Харків, Україна, e-mail: gam1987@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3833-6100

Антонов А.Г. – кандидат медичних наук, доцент кафедри патологічної анатомії, судової медицини та гістології Донецького національного медичного університету, м. Лиман, Україна, e-mail: a.g.antonov@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-7782-978X, ResearcherID: ADV-3692-2022, Scopus Author ID: 7202844031

Клименко М.О. – доктор медичних наук, професор кафедри медичної біології та фізики, мікробіології, гістології, фізіології та патофізіології Чорноморського національного університету ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна, e-mail: mklymen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7671-1891

Сургай Н.М. – кандидат медичних наук, доцент, завідувачка кафедри патологічної анатомії, судової медицини та гістології Донецького національного медичного університету, м. Лиман, Україна, e-mail: natalya.surgay@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2206-1704

Татарко С.В. – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фізіології та патологічної фізіології Донецького національного медичного університету, м. Лиман, Україна, e-mail: s.tatarko59@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8620-0753

Дубіна С.О. – кандидат медичних наук, доцент, завідувач кафедри анатомії людини Донецького національного медичного університету, м. Лиман, Україна, e-mail: serj.dubina1989@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0721-0855

Узбек Т.С. – асистент кафедри патологічної анатомії, судової медицини та гістології Донецького національного медичного університету, м. Лиман, Україна, e-mail: tatianauzbek22@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9709-3869

Information about authors:

Hurov O.M. – Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Forensic Medical Examination of the Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education, Kharkiv, Ukraine, e-mail: gam1987@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3833-6100

Antonov A.H. – PhD, Associate Professor of the Department of Pathological Anatomy, Forensic Medicine and Histology, Donetsk National Medical University, Liman, Ukraine, e-mail: a.g.antonov@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-7782-978X, ResearcherID: ADV-3692-2022, Scopus Author ID: 7202844031

Klimenko M.O. – Doctor of Medical Sciences, Professor of the Department of Medical Biology and Physics, Microbiology, Histology, Physiology and Pathophysiology of Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine, e-mail: mklymen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7671-1891

Surgai N.M. – PhD, Associate Professor, Head of the Department of Pathological Anatomy, Forensic Medicine and Histology, Donetsk National Medical University, Lyman, Ukraine, e-mail: natalya.surgay@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2206-1704

Tatarko S.V. – Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Physiology and Pathological Physiology, Donetsk National Medical University, Liman, Ukraine, e-mail: s.tatarko59@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8620-0753

Dubyna S.O. – PhD, Associate Professor, Head of the Department of Human Anatomy, Donetsk National Medical University, Liman, Ukraine, e-mail: serj.dubina1989@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0721-0855

Uzbek T.S. – Assistant of the Department of Pathological Anatomy, Forensic Medicine and Histology, Donetsk National Medical University, Lyman, Ukraine, e-mail: tatianauzbek22@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9709-3869